

Петухова Л.Є., Бальоха А.С. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у моделі трисуб'єктної дидактики // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : [XI-а Міжнародна науково-практична конференція]. – К.: Гнозис, 2016. – Додаток 1 до Вип. 37, Том II (70). – С. 453-462.

**Петухова Л.Є.
Бальоха А.С.**

В умовах реформування сучасної освіти актуальності набуває перехід від класичного суб'єкт-суб'єктного підходу в організації навчального процесу до трисуб'єктного, коли у процесі взаємодії викладача та студента, важливим третім суб'єктом виступає інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище.

У статті розкривається значення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, та його місце в моделі трисуб'єктної дидактики.

Ключові слова: *підготовка вчителів початкових класів, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, трисуб'єктна дидактика.*

В условиях реформирования современного образования актуальность приобретает переход от классического субъект-субъектного подхода в организации учебного процесса к трисубъектному, когда в процессе взаимодействия преподавателя и студента, важным третьим субъектом выступает информационно-коммуникационная педагогическая среда.

В статье раскрывается значение информационно-коммуникационной педагогической среды в процессе профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов, и ее место в модели трисубъектной дидактики.

Ключевые слова: *подготовка учителей начальных классов, информационно-коммуникационная педагогическая среда, трисубъектная дидактика.*

The transition from the traditional subject-subjective approach in the educational process to the three-subjective one, when the information and communication pedagogical environment becomes the important third subject in the process of cooperation between a teacher and a student, gets relevance in the conditions of reforming modern education.

The article shows the importance of information and communication educational environment in the process of professional training of future primary school teachers, and its place in the model of three-subjective didactics.

Keywords: *training of primary school teachers, information and communication educational environment, three-subjective didactics.*

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У МОДЕЛІ ТРИСУБ'ЄКТНОЇ ДИДАКТИКИ**

Постановка проблеми. Кардинальні зміни в освіті, які відбуваються в результаті її реформування, спрямовані на становлення Нової української школи. Пріоритетами нової концепції визначено компетентнісний підхід і побудова партнерських стосунків між учнем, вчителем і батьками.

Мова йде про те, що сьогодні українська школа повинна оптимізувати навчальний процес з метою подальшої успішної самореалізації молоді в житті: спосіб навчання має мотивувати дітей особистісного, а в подальшому, і професійного зростання. Тому, актуальності набуває орієнтування змісту освіти на компетентності, зміна структури школи та забезпечення цих перетворень ресурсами.

Відповідно, українська школа не може відбутися без учителя, який володіє сучасними методами викладання, вміє спілкуватися з сучасним поколінням молоді, які краще за дорослих розуміються на цифрових технологіях. Тому, в першу чергу, реформи повинні торкнутися якості підготовки майбутніх фахівців, зокрема, вчителя початкової школи, з якого починається формування особистості, її громадянської позиції та професійної якості.

Інформатизація та комп'ютеризація суспільства передбачає формування у сучасного вчителя початкових класів високої інформаційної культури, вміння володіти прийомами самостійного пошуку, збору й продукування інформації, використовувати ІКТ в навчальному процесі початкової школи, керувати інформаційними потоками й ефективно їх обробляти, ефективно користуватися Інтернет-ресурсами для своєї професійної діяльності. Цього можна досягти, на наш погляд, шляхом переходу освітньої системи педагогічного вузу від традиційних суб'єктно-суб'єктних відносин до трисуб'єктних відносин.

Сучасна модель трисуб'єктних відносин передбачає введення в традиційну суб'єктно-суб'єктну модель, яка представляє собою взаємозв'язок викладача і студента, третього суб'єкта – інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. З'являється нова система

відносин «викладач – студент – інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище», де кожен з компонентів є активним рівноцінним суб'єктом навчального процесу [7, с. 405].

Таким чином, в умовах інформатизації освіти традиційна система професійної підготовки майбутніх педагогів вже не відповідає викликам часу і не задовольняє потреби економіки, науки і культури, а отже, вимагає переходу від суб'єкт-суб'єктної взаємодії до трисуб'єктної, яка забезпечить формування конкурентоспроможного фахівця початкової освіти, здатного до творчої праці, професійного розвитку та досягнення вершини професійної зрілості, самостійного й нестандартного розв'язання складних проблем в освітній і педагогічній практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інформатизації освіти, функціонування інформаційного середовища у ВНЗ розкрито в працях В. Бикова, А. Коломієць, О. Майбороди, Н. Морзе, Л. Петухової, С. Семерікова, О. Співаковського, Н. Тализіна, О. Шликова та ін. Учені наголошують, що інформатизація вищої освіти є домінуючою тенденцією розвитку сучасної педагогічної парадигми.

Особливості використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх фахівців початкової освіти досліджували В. Андрієвська, І. Богданова, Н. Воропай, С. Гунько, А. Коломієць, О. Майборода, Л. Петухова, А. Семенов, О. Співаковський, О. Суховірський, та ін., які доводили, що впровадження ІКТ якісно модернізує систему традиційних форм та методів навчання у вищій школі, підвищує результативність підготовки майбутніх фахівців, інтенсифікують навчально-виховний процес у ВНЗ.

Питання професійної підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційного середовища висвітлені в дослідженнях Н. Воропай, А. Коломієць, В. Коткової, М. Овчиннікової, Ю. Первіна, Л. Петухової, О. Снігур, О. Співаковського, та ін. Аналіз праць учених переконує, що професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів безумовно проходить в умовах інформатизації освіти, зокрема під впливом

інформаційного середовища, за допомогою якого формуються професійні компетенції, професіоналізм та творче мислення.

Сутність поняття «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище» було обґрунтовано в працях Л. Петухової, яка розкриває його як «сукупність знанієвих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань» [5, с. 156].

Як зазначають Н. Воропай, Л. Петухова, О. Співаковський, саме в науково-обґрунтованому інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі здійснюється ефективне формування мотивації до професійної діяльності, готовності до використання ІКТ у навчально-виховному процесі початкової школи. Учені підкреслюють, що дане середовище формує позитивне ставлення до навчання, потребу здобувати знання і, як наслідок, – забезпечує мотивацію до учіння в новому інформаційному освітньому просторі. [7, с. 402].

Сучасні тенденції розвитку освіти вимагають розглядати дане середовище в якості третього рівноправного суб'єкта освітнього процесу. Введення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища як активного суб'єкта сучасної дидактичної моделі навчання дозволило Л. Петуховій та О. Співаковському висунути ідею щодо необхідності введення у теорію і практику навчання поняття «трисуб'єктна дидактика» [8].

Таким чином, дана проблема і досі залишається актуальною, багатоаспектною та набуває нових сторін для її дослідження.

Мета статті полягає в розкритті особливостей сучасної професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах трисуб'єктних відносин. В умовах інформатизації освіти важливим завданням сучасного ВНЗ є радикальне підвищення ефективності й якості підготовки фахівців, які відповідають вимогам інформаційного суспільства [2, с. 17]. На нашу думку, дане завдання можна розв'язати за умови забезпечення трисуб'єктної моделі

відносин, у якій, саме інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище повинно бути фундаментом для організації навчального процесу у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно результатам роботи експертів громадської організації EdCamp Ukraine, якими був розроблений документ «Візія сучасної української школи», сучасна система освіти України і досі залишається значною мірою орієнтованою на навчання молоді в умовах індустріального суспільства XIX-XX ст. Метою основних положень Візії є розвиток в особистості компетенцій, необхідних для роботи і життя у XXI ст.: критичного мислення, креативності, прийняття рішень та співпраці з людьми. Крім формування нових особистісних компетенцій, документ пропонує генерувати нові знання та розвивати відчуття соціальної справедливості.

Компетентнісний підхід має бути орієнтований не на процес, не на накопичення фактів, а на результат: навчання має сформувати у дітей здатність практично діяти, застосовувати отримані знання, вміння і навички в життєвих ситуаціях.

Відповідно до досліджень відомого британського психолога Джона Равена компетентність характеризується єдністю когнітивного, емоційного й вольового аспектів діяльності, що спрямована на реалізацію ціннісних установок суб'єкта. На його думку, складники компетентності є взаємозамінними, оскільки становлять собою структурні частини ефективної поведінки. Ключовими лексемами компетентностей у роботі автора є «готовність», «здібність», також зафіксував такі психологічні якості, як відповідальність, упевненість, що з кінця XX ст. перебувають у центрі уваги науковців, котрі вивчають сутність компетентнісного підходу [1].

Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі має сприяти забезпеченню успіху Нової школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проектів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином

формуючи у молоді важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності.

Тому, сьогодні вимагає від учителя початкової школи мати не лише базові знання та навички роботи з комп'ютерними технологіями, а й вміти створювати дидактичні та методичні матеріали, ефективно використовувати інформаційні технології у навчально-виховному процесі початкової школи. Актуальність даної проблеми посилюється також впровадженням нового державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.), який вимагає від вчителя початкових класів навичок роботи з комп'ютером, володіння інформаційно-комунікаційною культурою, бути мобільним в освоєнні й впровадженні інформаційних технологій, вміти оперувати комп'ютерними засобами, створювати електронні презентації для ефективної реалізації завдань освітніх галузей в початковій школі.

Погоджуємося з думкою О. Співаковського, Л. Петухової, які у своїх дослідженнях розкрили три етапи розвитку дидактики. Перший етап суб'єктно-об'єктних відносин передбачав «наповнення» викладачем студентів знаннями. Другий етап – суб'єктно-суб'єктна дидактика, в основі якої викладач і студент рівноправні партнери навчання. Останній етап – трисуб'єктна дидактика, яка передбачає відносини «викладач – студент – інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище» [7, с. 9].

У ході нашого дослідження науковий інтерес становить трисуб'єктна дидактика як «один із напрямів педагогічної науки про найбільш загальні закономірності, принципи та засоби організації навчання, що забезпечує свідоме та міцне засвоєння системи знань, умінь і навичок у межах рівноправних взаємин учня (студента), учителя (викладача) та інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища» [5, с. 132].

Трисуб'єктна дидактика передбачає участь трьох активних та рівноцінних суб'єкта навчання: викладач, студент та інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище. Звісно, така позиція може викликати дискусію стосовно представлення середовища в якості суб'єкта, оскільки

суб'єкт – це той, хто пізнає (філософське розуміння), людина на вищому рівні активності, цілісності, системності, автономності, творчості (психологічне розуміння), носій предметно-практичної активності і пізнання, який здійснює зміни в інших людях і в самому собі (педагогічне трактування) (Рис. 1).

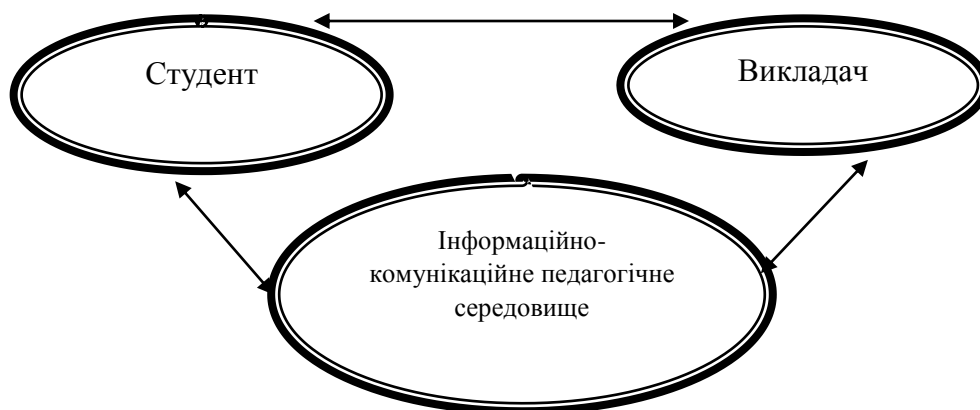

Рис. 1. Схематична модель трисуб'єктних взаємовідносин

Однак, розгляд інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища як суб'єкта не вступає в протиріччя щодо розглянутих вище означень, оскільки «його компонентами є не тільки технології, але й людські ресурси, які безперервно їх оновлюють зі швидкістю, що постійно зростає» [6, с. 403].

Розкриємо сутність кожного з суб'єктів сучасної моделі навчання. Перший суб'єкт трисуб'єктної моделі відносин – викладач ВНЗ – виконує роль посередника, інструктора, наставника, що оперативне керує навчальним процесом. Основне завдання викладача – розробляти і використовувати дієві методи для здобуття майбутніми фахівцями початкової освіти професійних умінь і навичок. Викладач перестає бути «ретранслятором» знань, а починає виконувати функції інструктора та наставника.

Другий суб'єкт – студент – є рівноцінним учасником навчального процесу, який у процесі трисуб'єктної взаємодії активно співпрацює з викладачем, набуває умінь самостійного пошуку, збору й продукування навчальної інформації та має багато можливостей для впливу на зміст і процес власної професійної підготовки. Слушно зауважує А. Литвин, що

«студенти з пасивних спостерігачів перетворюються на учасників навчального процесу, розкривають свої творчі якості та індивідуальні можливості, набувають навичок самовираження» [3, с. 22].

Зауважимо, що у моделі трисуб'єктних відносин відбувається перерозподіл ролей, переміщення центру з викладача на студента. Відбувається суттєва зміна ролі викладача як єдиного джерела фактів, ідей, принципів на роль консультанта, менеджера. Студент, у свою чергу, перетворюючись з пасивного учасника навчального процесу на активного суб'єкта, повинен вміти підтримувати зв'язок з викладачем, однокурсниками, провайдером освітніх послуг, технічним персоналом, адміністратором. Дана система відносин дає змогу викладачеві оперативно керувати навчальним процесом, а студентам постійно забезпечувати задоволення індивідуальних, освітніх потреб, ефективно сприймати і закріплювати матеріал, що в цілому призводить до оптимізації навчального процесу.

Третій суб'єкт – інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище – розглядається як організована сукупність інформаційного, організаційного, методичного, технічного та програмного забезпечення, що сприяє виникненню й розвитку інформаційно-навчальної взаємодії між студентом, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студентів за умови наповнення окремих компонентів середовища предметним змістом певного навчального курсу. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище спрямоване на реалізацію вимог сучасної освіти, зокрема це середовище надає доступ до ресурсів у будь-який зручний час; володіє зручним, гнучким інтелектуальним сервісом, допомагає людині знайти необхідні інформаційні ресурси, дані або знання; дозволяє організувати практично безкоштовні, зручні у часі контакти між будь-якою кількістю людей, забезпечити зручний і гнучкий обмін інформацією між ними та ін. [5, с. 404].

Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище є потенційно відкритим до вмотивованих запитів і потреб майбутнього фахівця початкової освіти та має такі **активні складові**:

– середовище постійно і все більш агресивно збільшує *мотивацію* підростаючого покоління до споживання контенту, що циркулює в ньому;

– середовище надає доступ до *ресурсів* у будь-який зручний для людини час;

– середовище володіє зручним, гнучким, дружнім, інтелектуальним *сервісом*, що допомагає людині знайти необхідні інформаційні ресурси, дані або знання;

– середовище *не емоційне*, воно працює відповідно запитам людини стільки, скільки їй необхідно;

– середовище *наповнюється* інформацією, даними, знанням з величезною, постійно наростаючою швидкістю;

– середовище дозволяє організувати практично безкоштовні, зручні у часі *контакти* між будь-якою кількістю людей, забезпечити зручний і гнучкий обмін інформацією (причому в будь-якому вигляді) між ними;

– середовище, крок за кроком, стандартизує, а потім інтегрує в собі *функціональність* усіх попередніх, нині, так званих, традиційних засобів отримання, збереження, обробки та представлення необхідної людуству інформації, даних і знань;

– середовище бере на себе все більше *рутинних* операцій, пов'язаних з операційною діяльністю людини (це, до речі, одна із найбільших проблем, яку людство очікує у майбутньому – «чим більше доручень – тим більше відповідальності – тим більше небезпеки залишитися без ресурсів»);

– середовище одержує все більше *контролю* над даними та операційною діяльністю людства [5].

Сукупність цих складових відповідає сучасним вимогам професійної підготовки майбутнього фахівця та активно сприяє інформаційно-навчальній взаємодії у системі «викладач – студент – середовище».

На нашу думку, в умовах трисуб'єктної взаємодії відбувається активна інформаційна взаємодія між викладачем, студентом та інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем, яка дає можливість студенту здобувати професійні знання, набувати умінь і навичок професійної діяльності; викладачеві – виконувати функції інструктора, наставника та керівника навчальним процесом; інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищу – реалізувати потенційні можливості, здібності майбутнього фахівця, підвищувати його навчальну мотивацію, розвивати індивідуальність майбутнього спеціаліста, формувати інформаційну культуру й світогляд.

Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище має широкі функціональні можливості. Воно відкриває студентам доступ до електронних каталогів навчальної літератури, електронних підручників та посібників, електронних енциклопедій, словників, наукових журналів, збірників наукових праць, комп'ютерних навчальних курсів. Майбутні фахівці мають можливість звернутися до автоматизованих засобів контролю своїх знань і рейтингового оцінювання поточних результатів навчальної діяльності, що сприяє формуванню самоосвітньої компетентності студента.

Отже, взаємодія трьох суб'єктів процесу навчання забезпечує формування конкурентоспроможного фахівця початкової освіти, здатного не тільки сприймати, зберігати й відтворювати, а й продукувати інформацію; спеціаліста, який зможе ефективно керувати інформаційними потоками й обробляти їх, творчо й нестандартно вирішувати навчально-виховні задачі, які ставить перед ним сучасна освітня практика.

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо, що організація навчального процесу в умовах трисуб'єктних відносин сприяє досягненню наступних цілей:

- підготовка особистості до життєдіяльності в інформаційному суспільстві;
- формування умінь працювати з інформацією;

- підвищення комп'ютерної грамотності майбутніх фахівців;
- створення таких умов навчання, у яких кожен студент може реалізувати свої потенційні можливості, задовольнити свої освітні потреби;
- формування самоосвітньої компетентності студентів;
- розвиток соціальної та професійної мобільності;
- формування мотивації професійної діяльності майбутніх фахівців;
- розширення свого інформаційно-освітнього простору;
- формування інформаційно-комунікаційної культури;
- формування мотиваційної, когнітивної та організаційної готовності до інноваційної діяльності.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, досліджуючи особливості професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах трисуб'єктних відносин, ми дійшли висновків, що сучасна освітня система є діяльнісною, активною, здійснює суттєвий вплив на зміни цілей, завдань, зміст навчання, організаційних форм і методів, є відкритою до перетворень, кількісних та якісних зрушень та орієнтована на трисуб'єктні пріоритети. Навчально-виховний процес у сучасній вищій школі визначається наявністю трисуб'єктних відносин, які трактуються як активна взаємодія між трьома рівноправними активними суб'єктами навчання – студентом, викладачем та інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем, останній з яких, передбачає набуття майбутніми фахівцями початкової школи вмінь вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти комп'ютерними засобами, ефективно використовувати інформаційні технології в навчально-виховному процесі початкової школи.

Література:

1. Джон Равен. Компетентность в современном обществе. / Равен Дж. - М.: "Когито-Центр", 2002. – 655 с.
2. Колин К. Информатизация образования: новые приоритеты / К. Колин //Alma Mater. Вестник высшей школы. – 2002. – № 2. – С. 16-23.

3. Коткова В. Підготовка майбутнього фахівця початкової школи в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища / В. Коткова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Випуск 35. – С. 101-107.

4. Литвин А. Інформатизація навчально-методичного забезпечення професійної освіти / А. Литвин // Професійно-технічна освіта. – 2006. – № 4. – С. 21-25.

5. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Петухова Л. Є. – Херсон, 2009. – 564 с.

6. Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: Монографія / Любов Євгенівна Петухова. – Херсон: Айлант, 2007. – 200 с.

7. Співаковський О. В. До оцінювання взаємодії у моделі «Викладач – студент – середовище» / О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, Н. А. Воропай // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 401-405.

8. Співаковський О. До питання про трисуб'єктну дидактику / О. Співаковський, Л. Петухова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 5. – С. 7–9.

1. Dzhon Raven. Kompetentnost v sovremennom obshchestve. / Raven Dzh. - M.: "Kohyto-Tsentr", 2002. – 655 p.

2. Kolyn K. Ynformatyzatsyia obrazovanyia: novye pryorytety / K. Kolyn // Alma Mater. Vestnyk vysshei shkolы. – 2002. – № 2. – P. 16-23.

3. Kotkova V. Pidhotovka maibutnoho fakhivtsia pochatkovoї shkoly v umovakh informatsiino-komunikatsiinoho pedahohichnoho seredovyshcha / V. Kotkova // Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly : zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetuimeni Pavla Tychny

/ [red. kol. : Pobirchenko N. S. (hol. red.) ta inshi]. –Uman : PP Zhovtyi, 2010. – Vypusk 35. – P. 101-107.

4. Lytvyn A. Informatyzatsiia navchalno-metodychnoho zabezpechennia profesiinoi osvity / A. Lytvyn // Profesiino-tekhnicna osvita. – 2006. – № 4. – P. 21-25.

5. Petukhova L. Ye. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia informatychnykh kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Petukhova L. Ye. – Kherson, 2009. – 564 p.

6. Petukhova L.Ye. Teoretychni osnovy pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh informatsiino-komunikatsiinoho pedahohichnogo seredovyshcha: Monohrafiia / Liubov Yevhenivna Petukhova. – Kherson: Ailant, 2007. – 200 p.

7. Spivakovskiy O. V. Do otsiniuvannia vzaiemodii u modeli «Vykladach – student – seredovyshche» / O. V. Spivakovskiy, L. Ye. Petukhova, N. A. Voropai // Nauka i osvita. – 2011. – № 4. – P. 401-405.

8. Spivakovskiy O. Do pytannia pro trysubiektnu dydaktyku / O. Spivakovskiy, L. Petukhova // Kompiuter u shkoli ta simi. – 2007. – № 5. – P. 7–9.

Авторська довідка

Петухова Любов Євгенівна - доктор педагогічних наук, професор, декан факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Бальоха Альона Сергіївна – викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету; м. Херсон, вул. 49 Гвардійської Дивізії, буд. 28, кв.161; timoshkovaalena@gmail.com; тел.: 0996611175.